

# Hvide-slægten og Roskilde

af Ingrid Nielsen

Da Ingerd, enke efter grev Konrad af Regenstein, i 1253 begyndte at arbejde for at oprette Sankt Clara kloster i Roskilde for franciskaner-nonner, var det ikke første gang, hun havde hjulpet franciskanerne i gang i byen. 16 år tidligere havde hun bidraget til at oprette et kloster for brødre af samme orden, gråbrødrene, idet hun gav dem sin beboelsesgård med grundmurede huse i den sydøstlige del af byen. Med Ingerds status kan det ikke have været en helt uanselig gård. Da Ingerd døde i 1258 blev hun efter eget ønske begravet i Roskilde gråbrødrekirke, hvor i øvrigt også kong Erik Plovpenning kun fire år efter klosterets grundlæggelse havde ytret ønske om at blive begravet. Kongens ønske tyder på, at der allerede da har været en kirke knyttet til klosteret. Ingerds valg af gravsted kan skyldes hendes forkærlighed for franciskanerne, men kan også skyldes en særlig forkærlighed for stedet og kirken. En samling frådsten på Gråbrødre kirkegård stammer måske fra en ældre bygning på stedet - nybrudte frådsten blev brugt som byggemateriale til midten af 1100-årene. Fra tiden efter reformationen er der en efterretning om, at den tidligere gråbrødrekirke var viet til den hellige Treenighed. (1) Alle andre kendte Treenigheds- eller Trinitatis-kirker i Skandinavien er stiftet før 1100. (2)

Ingerd tilhørte samfundets allerhøjeste lag. Hendes første ægtemand, Skore, havde som marsk været den øverste inden for Valdemar Sejrs krigsvæsen. Mændene i hendes egen slægt var blandt de bedst uddannede og mest indflydelsesrige i det danske rige. Ingerd var af Hvide-slægten.

Hvide-slægten eller blot Hviderne er et velkendt begreb i Danmarks middelalderhistorie som en sjællandsk stormandslægt, hvis medlemmer var aktive for både konge og kirke.

Mange kender det velklingende navn Skjalm Hvide. Han var Ingerds tip-oldefar side og i øvrigt den eneste af slægten, der kendes under navnet Hvide. Det fortælles, at Skjalm Hvide var en af kong Svend Estridsøns (1047-74) håndgangne mænd. Båndet mellem Hviderne og kongeslægten var så stærkt, at da Svend Estridsøns søn kong Erik Ejegod (1095-1103) kort efter 1100 drog på pilgrimsfærd til det hellige land, overlod han sin eneste ægtefødte søn, Knud, til Skjalm Hvides varetægt. Knud fik senere tilnavnet Lavard.

Skjalm Hvide havde flere sønner. Bedst kendt er Asser Rig gennem den fortælling, der er knyttet til tårnene på Fjenneslev kirke. Det var hans hustru tegnet om, at hun var nedkommet med tvillingesønner, mens han havde været i krig. Asser Rigs sønner Absalon og Esbern Snare kom ligesom deres fader til at vokse op sammen med en fosterbroder, Knud Lavards søn Valdemar, den senere kong Valdemar den Store.

Også to andre Skjalm-sønner var kirkebyggere. Toke lagde grunden til Sorø kloster og Ebbe – Ingerds oldefar – byggede en trækirke i Bjernede.

Af disse tre, Asser, Toke og Ebbe, der alle døde i årene lige omkring 1150, var Ebbe Skjalmsøn den, der klarest fremstår som kongelig hirdmand. Da det i 1146 viste sig umuligt at samle folket om en enkelt efterfølger til kong Erik Lam (1137-46), støttede Ebbe Skjalmsøn en sønnesøn til Erik Ejegod, Svend, der senere fik tilnavnet Grathe (1146-57). Da Svend Grathe lod Roskilde befæste, gjorde han Ebbe Skjalmsøn til høvedsmand i byen. (3) Kort efter forsøgte det andet kongsemne, Knud, at komme ind i Roskilde, og da var det Ebbe Skjalmsøn, der lod byens porte lukke. (4) Knud hævned sig ved at angribe byen fra vest, og Ebbe undslap kun med nød og næppe den nedbrænding, der fulgte. (5) Ebbe Skjalmsøn boede – i hvert fald tidvis – i Roskilde og havde en gård dér.

Vinderen af striden om kongemagten blev hverken Svend eller Knud, men Knud Lavards søn Valdemar. Han blev enekonge i 1157 og fik tilnavnet »den Store«. Valdemars stærkeste støtter blev den næste generation af Skjalm Hvides efterkommere. Hans fosterbrødre Absalon og Esbern Snare er allerede nævnt, men når tidens historikere, Saxo Grammaticus, beretter om dem, er der altid en tredje

med: deres fætter Sune, der var søn af Ebbe Skjalmsøn. Sune Ebbesøn, der i øvrigt sørgede for, at forældrenes trækirke i Bjernede blev nyopført i sten, var Ingerds farfar. Hos Saxo er Absalon helten over alle, Esbern viser jævnthen vovemod, og Sune giver kloge råd, hvad enten det er under togter mod venderne eller i politiske sager.

Absalon var formentlig den tids bedst uddannede dansker. Han havde i 1150'erne studeret i Paris, Bologna og Oxford, før han i 1158 blev biskop af Roskilde. Denne post besad han til 1191, skønt han i 1177 var blevet udnævnt til ærkebiskop i Lund.

En af Absalons embedspligter som Roskildebisp blev at give tilladelse til, at der blev oprettet et nonnekloster ved en af byens sognekirker, Vor Frue. Han støttede dets indtægtsgrundlag både som biskop ved at overlade klosteret bispetienden af Roskilde by og mere privat med en godsgave. (6) Desuden var han ansvarlig for, at klosteret kom til at rumme graven for en lokalhelgen, Margrete af Højelse, der siges at være en af hans slægtninge. Før Absalon blev ærkebiskop, var udbygningen af Vor Frue kirke og tilbygninger til klosterbrug indledt.

Ved midten af 1100-årene var domkirken i Roskilde gammel og må have virket lille og uanselig i forhold til de katedraler, der på den tid blev bygget rundt omkring. Det må være Absalon, der iværksatte opførelsen af en ny kirke. Absalons navn er ikke knyttet til selve kirken, men forbindelsesbygningen mellem kirken og bispegården bærer hans navn: Absalonsbuen.

Efter Valdemar den Stores død i 1182 var Absalon og Esbern Snare blandt de nærmeste rådgivere for hans søn, kong Knud den Sjette. Sune Ebbesøn døde allerede i 1186, men en ny generation var undervejs. Sunes sønner Peder og Andreas blev begge uddannet i Paris. Da Absalon i 1191 frasagde sig bispestolen i Roskilde, blev han efterfulgt af Peder Sunesøn, og det må være ham, der fuldendte opførelsen af den domkirkebygning, vi kender i dag.

Da Peders broder Andreas kom hjem fra Paris - hvor han havde høstet megen ros - blev han udnævnt til domprovst hos broderen.



Andreas Sunesøn blev ærkebisp efter, at Absalons var død i 1201 som over 70-årig.

En tredje af Sune-sønnerne holdt sig til en verdslig karriere. Det var Ingerds fader, Jakob Sunesøn af Møn. Også han kom til at stå kongen nær, især Knud den Sjettes efterfølger og broder Valdemar Sejr (1201-41). For og med ham rejste han ikke alene land og rige rundt, han var også hyppigt uden for landets grænser i sin konges ærinde. Jakob Sunesøn døde i 1246 som meget gammel - han overlevede sin fader med hele 60 år. De to sidste dokumenter, Jakob Sunesøn har været med til at udstede, er begge dateret i Roskilde i henholdsvis 1240 og 1241. (7) Man kan få det indtryk, at den gamle mand levede sine sidste år i Roskilde.

Sorø kloster var som nævnt oprettet af Hviderne, og klosterkirken var slægtens foretrukne begravelsessted. Jakob Sunesøn valgte dog Roskilde, hvor hans søn havde været biskop. Kort før sin død stiftede Jakob Sunesøn præbendet kaldet Osted, en godsfond, hvoraf der kunne lønnes en kannik. (8) Præbendestiftelsen har naturligvis været en gave til kirken i Roskilde, men synes også at have skullet tjene til forsørgelse af Jakob Sunesøns kapellan, Peder Ødensøn, der blev den første kannik, der nød godt af præbendet. Desuden gav Jakob Sunesøn en gård i Avedøre, for at der årligt kunne uddeles vin til alle kirker i Roskilde by og stift. (9)

Jakob Sunesøn overlevede sin søn Peder, der var blevet biskop af Roskilde efter Peder Sunesøn. Peder Jakobsøn døde i 1225 kort efter, at han var draget på pilgrimsfærd til det hellige land. Det kan tilføjes, at også de tre følgende Roskildebisper var efterkommere af Skjalm Hvide, således at slægten kom til at sidde på bispestolen uafbrudt i næsten 120 år.

Som hovedby for Sjællands stift har Roskilde været som en magnet for middelalderens gejstlige. Det må man tage i betragtning, når man ser på, at Hviderne i flere generationer sad på Roskilde-kirkens højeste embeder. Verdslige stormænd havde deres gårde rundt om i landet, og her har de sat deres præg, som når Hvider byggede kirker i Bjernede og Fjenneslev. Derimod er det ikke en selvfølge, at verdslige stormænd havde en særlig tilknytning til en by som Roskilde.



Vi vil næppe nogensinde kunne bevise, at Hviderne fra gammel tid havde haft en gård i Roskilde. Der er intet, der med sikkerhed siger, at Ingerds beboelsesgård, som hun gav til gråbrødrene, var en slægtsgård, men som nævnt i indledningen tyder flere ting på, at gården under alle omstændigheder var gammel i 1237, og at der til den hørte en kirke. Det kan vække til eftertanke, når man vil vurdere kirkebyggeriet i Roskilde i tiden før tiendens indførelse i begyndelsen af 1100-årene. Med tiende fulgte sognebånd og dermed grænser for, hvor langt båndene rakte.

Lad os kort summere op: Ebbe Skjalmsøn kan have været med, da byen blev befæstet i 1140'erne. Vor Frue kloster blev opbygget og Roskilde domkirke nybygget under Absalon og Peder Sunesøn i anden halvdel af 1100-årene. Og Gråbrødre kirkegård og Sankt Clara-området vest for Tuttesti vidner om Ingerd Jakobsdatters indsats ved midten af 1200-årene. Hviderne har så afgjort sat deres præg på det tidlige Roskilde.

#### NOTER:

- 1) Ingrid Nielsen: Brude- eller nonneslør. Om grundlæggerne af Sankt Clara og Sankt Agnes klostre i Roskilde, Kongemagt og samfund i middelalderen. Festskrift til Erik Ulsig (= Arusia - historiske skrifter VI), Århus 1988, s. 101-115.
- 2) Erik Cinthio: Heiligenpatrone und Kirchenbauten während des frühen Mittelalters, Kirche und Gesellschaft im Ostseeraum und im Norden vor der Mitte des 13. Jahrhunderts [= Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1967. Acta Visbyensia III], Visby 1969, s. 163 ff.
- 3) Saxonis gesta Danorum I, J. Olrik & H. Ræder ed., Hauniæ 1931, 14 III 9.
- 4) Saxo 14 III 11.
- 5) Saxo 14 III 12.
- 6) Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve 1 II 163.
- 7) DD 1 VII 64 og 76.
- 8) DD 2 I 238; J.O. Arhning: Roskilde Domkapitels Historie I, Roskilde 1937, s. 101 og 110.
- 9) DD 2 I 238; Arhning 1937 s. 334.